

КУЛЬТУРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ТА МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ АГРАРНИКІВ

Р. А. КРАВЕЦЬ

Глобалізація, яка охоплює всі сфери громадського життя, розширення Європейського Союзу, залучення багатьма державами закордонної робочої сили, делегування співробітників і керівників у відрядження до зарубіжних країн, збільшення кількості інтернаціональних робочих груп і корпорацій, а також міграція та інтеграція іноземців висувають нові вимоги до вирішення повсякденних ситуацій, особливо в професійній сфері діяльності. Виникає реальна необхідність розпізнавати культурні відмінності, розуміти їх значення, розвивати усвідомлення того, що етнокультурна специфіка системи цінностей особистості впливає на такі головні психологічні процеси, як сприйняття, мислення, поведінку. Тому взаємоповага та визнання відмінностей між рідною та іноземною культурами уможливило налагодження плідної співпраці та порозуміння з етнофорами.

Реформування вітчизняної системи вищої системи освіти стосується також і поліпшення фахової підготовки майбутніх аграрників з націленістю на полікультурне виховання студентів, формування їхньої громадянської позиції, національної та гуманістичної самосвідомості, ініціативного та відповідального ставлення до майбутньої професійної діяльності. Сучасне молоде покоління аграрників повинне успішно засвоїти духовні цінності, норми і правила суспільної поведінки, опанувати відповідний рівень культури для налагодження конструктивної взаємодії з навколишніми людьми.

Останнім часом у науковій літературі багато дослідників (Є. Бондаревська, В. Введенський, І. Голованова, Г. Коптельцева, Ю. Рот, В. Руденко, Ю. Татур та ін.) висловлюють точку зору, що ефективність сучасної фахової підготовки студентів у вищих навчальних закладах залежить не тільки від сформованості професійних, але й різноманітних загальнокультурних компетентностей.

Феномен культурної компетентності переважно розглядається у працях культурологів, антропологів, рідше філософів і соціологів. Практично не піднімається дане питання психологами. Мало досліджень присвячено цій проблематиці й у царині педагогіки. В якості методологічної основи формування культурної компетентності низка науковців обирають принцип нерозривної єдності освіти і культури (О. Арнольд, В. Біблер, П. Щедровицький) та ідеї про сенс освіти (М. Бердяєв, О. Новіков, А. Флієр) як унікальний процес становлення особистості.

Метою статті є розкриття сутності понять «культурна компетентність» і «міжкультурна комунікація», висвітлення різноманітних підходів до їх тлумачення та сформування визначення міжкультурної компетентності майбутніх фахівців аграрної галузі.

Становлення культурної компетентності майбутніх фахівців аграрної галузі може проходити у відповідності з її змістовними компонентами. А. Флієр, як і більшість культурологів, у культурній компетентності виокремлює чотири складові:

компетентність відносно інституціональних норм соціальної організації – основних соціальних інститутів, економічних, політичних, правових і конфесійних структур, закладів, установ та ієрархій; цей рівень компетентності забезпечується, головним чином, спеціалізованими навчальними дисциплінами загальноосвітнього циклу – економікою, політологією, правознавством, суспільствознавством;

компетентність стосовно норм соціальної і культурної регуляції – національних і станових традицій, пануючої моралі, моральності, світогляду, цінностей та критеріїв оцінки, норм етикету – забезпечується у навчальному процесі переважно такими дисциплінами, як історія, філософія, соціологія, етологія, мистецтвознавство, країнознавство, етика, естетика та ін.;

компетентність відносно короткотривалих, але актуальних зразків суспільної престижності – моди, іміджу, стилю, символів, регалій, соціальних статусів, інтелектуальних і естетичних напрямків тощо; навчання компетентності такого роду, як правило, поширене в елементах багатьох гуманітарних дисциплін, але може бути забезпечене й спеціальними факультативними курсами;

компетентність, виражена у рівні повноти і свободи володіння мовами соціальної комунікації – розмовною (усною та писемною); спеціальними мовами і соціальними (професійними) жаргонами, мовами, прийнятими в певній громаді із властивими для неї етикетом та церемоніалом, політичною позицією, релігійною свідомістю, соціальною і етнографічною символікою, семантикою атрибутики престижності, соціального маркування тощо. Знання у цій сфері студенти отримують, передусім, завдяки дисциплінам лінгвофілологічного та історичного циклів [8].

К. Ерлі та Е. Мосаковські, провівши тренінги із менеджерами з 60 країн світу з виховання культурної компетентності, визначили причини труднощів адаптації особи до нового культурного середовища. На їхню думку, ці труднощі пов'язані з трьома складовими культурної компетентності: когнітивною (вивчення вірувань, традицій, табу чужої культури), фізичною (манера поведінки, жестикуляція) та емоційною (довіра, вмотивованість вивчення іншої культури, її прийняття). Науковцям також удалося окреслити шість основних типів культурної компетентності: провінціал (успішно працює у звичному середовищі, а за його межами починаються складності); аналітик (методично освоює правила і звичаї незнайомої культури); інтуїтивний (спирається на перше враження, яке зазвичай буває правильним); посол (переконливо демонструє впевненість у новому культурному середовищі); наслідувач (добре контролює свою поведінку, але не завжди помічає тонкі нюанси, суттєві для розуміння ситуації, добре адаптується, має розвинену здатність до імітації); хамелеон (рідкісний тип, завдяки здатності вживатися у незнайому культуру, її представники часто приймають його за місцевого жителя) [9].

С. Бондаренко, розглядаючи культурну компетентність особистості в процесі здійснення мобільних взаємодій, стверджує, що рівень культурної компетентності багато в чому визначає горизонти сприйняття людиною об'єктивної реальності і розкривається як умовно достатня міра «соціалізованості та інтеркультурованості» індивіда, яка дозволяє йому самостійно зрозуміти й вільно використовувати на свій розсуд у процесі комунікації увесь обсяг здобутих неспеціалізованих знань про соціальні норми і регулятори поведінки в мережах мобільної комунікації [1].

На думку Л. Городецької, культурна компетентність особистості повинна співпадати за основними параметрами (цінності, уявлення, принципи) з її культурою. Якщо це не відбувається, тоді вона конфліктує з навколишньою культурою [2].

Г. Єлизарова дає визначення соціально-культурної компетентності як «здатності сприймати інше з позитивними емоціями ... шлях до пізнання нового, що збагачує власний досвід і сприяє всебічному розвитку особистості» [3, с. 280].

Ми вважаємо, що соціокультурна компетентність майбутніх аграрників за своєю суттю має багато спільного із міжкультурною компетентністю, а ріст зацікавленості дослідників питаннями міжкультурної компетентності пов'язаний із процесами глобалізації, культурною міграцією, бізнес-інтеграцією, розширенням сфери впливу мегамедіакультури та розвитком нових інформаційних технологій. Передумовою і, водночас, ресурсною якістю успішного формування міжкультурної компетентності виступають лінгвокультурна та іншомовна компетенції.

Нині в науковій літературі все частіше почали з'являтися праці з вивчення соціально-психологічних питань міжкультурної комунікації, зокрема специфіки контактів через електронну пошту між європейцями і китайцями, специфіки організації сайтів (О. Бушев, Є. Верещагін, В. Костомаров, В. Петухов, Ю. Рот, Т. Грушевицька, В. Попков, Т. Перськова, Г. Коптельцева, С. Тер-Мінасова та ін.).

Вивченням проблем міжкультурної компетентності активно займаються Н. Гальськова, Г. Єлизарова, О. Лешер, Р. Мільруд, О. Миролюбов, І. Плужник, О. Садохін, В. Сафонова, М. Беннет, М. Байрам, С. Бочнер, В. Кудікунст, Е. Хірш, Я. Кім, Л. Самовар, С. Сторті. Міжкультурна компетентність у сучасних дослідженнях розглядається як необхідна умова для успішної інтеграції у світовий соціум, як чинник зниження негативних впливів глобалізації, як умова, що дозволяє ефективно взаємодіяти в процесі міжкультурної комунікації.

Міжкультурна комунікація – це затребуваний теоретичний і практичний науковий напрямок, що активно розвивається та перебуває на стику лінгвістики, культурології, антропології, комунікативної лінгвістики, соціології і психології [4, с. 76].

Феномен міжкультурної комунікації виникає в процесі усвідомлення суб'єктами взаємодії культурних відмінностей один одного. Так, на думку Ю. Тен: «Міжкультурна комунікація – це комунікація, яка виникає у ситуації усвідомлення культурних відмінностей, що проявляються у мові, цінностях, традиціях, звичаях і звичках» [7, с. 123].

Відмінності в культурі можуть спричинити виникнення непорозумінь, бар'єрів і труднощів у спілкуванні. Культурні розбіжності між учасниками комунікації функціонують як межі або бар'єри, які суб'єкти спілкування повинні подолати [7, с. 128].

Низка науковців (С. Астафурова, Н. Гальськова, О. Лешер, Є. Пассов, І. Халеєва та ін.) трактують міжкультурну компетентність як необхідну умову для успішного входження і освоєння світового соціуму, що дозволяє ефективно брати участь у процесі міжкультурної комунікації, а також як чинник, що сприяє мінімізації негативних впливів глобалізації. Ґрунтовний аналіз поняття «міжкультурна компетентність» дозволяє говорити про його міждисциплінарний характер і про

варіативність дослідницьких підходів до визначення його змісту. Різноманітність поглядів щодо цього поняття обумовлена не лише складністю даного феномена, але і його багатоплановістю.

Дослідники визначають міжкультурну компетентність як «погляд і проникнення у чужу культуру» (Г. Нейнер), «досвід спільного міжкультурного взаємобуття, синергії» (М. Томас), «позитивне ставлення до присутності в суспільстві різних етнокультурних груп» (Т. Грушевицька), «комплекс соціальних навичок і здібностей» (Ю. Рот, Г. Коптельцева), «інтеграційну якість особистості» (І. Переходько), «інтегральне особистісне утворення» (Т. Парфьонова), «сукупність знань, навичок і вмінь, загальних для всіх учасників спілкування, необхідних для досягнення взаєморозуміння» (О. Садохін) тощо.

Згідно з позицією Г. Єлизарової [3], міжкультурна компетентність – це здібності, які дозволяють мовцю вийти за межі власної культури й набути якості медіатора культур, не втрачаючи при цьому власної культурної ідентичності. Автор розглядає міжкультурну компетентність у рамках проблеми виховання полікультурної особистості, здатної ефективно співпрацювати, вести діалог, здійснювати міжкультурну комунікацію у сучасному мінливому світі.

Міжкультурну компетентність майбутніх фахівців аграрної галузі можна також тлумачити як необхідну передумову для адекватної, успішної та прийнятної всіма сторонами комунікації і співпраці. Студенти-аграрники із достатнім рівнем міжкультурної компетентності здатні самостійно визначати допустиму міру адаптації стандартів власної культури до соціальних норм, традицій, засад чужоземної культури. Культурні стандарти дозволяють зрозуміти те, що різні культури мають різні системи орієнтації. Вони сприяють розвитку міжкультурної взаємоповаги цінностей та створюють базис для формування міжкультурної компетентності.

Так, Л. А. Новікова доцільно зауважує, що «знання своїх і чужих культурних стандартів, уміння поводитися з ними створює умови для реалістичного сприйняття інокультурної поведінки і культурно-адекватного розуміння характерних ознак своєї і чужої культурної системи орієнтації. Особливості різних культур обумовлюють сприйняття міжкультурної взаємодії їхніми представниками. Таким чином, – продовжує автор, – ситуації перетину різних культур є умовами, в яких культурно-специфічні особливості стають значимими для партнерів за комунікацією. У ситуаціях перетину різних культур міжособистісне сприйняття, комунікація і співпраця впливають на дії й почуття учасників спілкування і визначають специфіку міжкультурної взаємодії. На підставі аналізу динаміки взаємодії у ситуаціях перетину різних культур можна визначити основні типи поведінки в міжкультурному спілкуванні й виділити умови для здійснення ефективної міжкультурної комунікації» [5, с. 23].

Міжкультурна компетентність, як багатоаспектне явище, являє собою здатність суб'єкта ефективно взаємодіяти з представниками інших культур, розуміючи специфіку міжкультурної взаємодії, враховуючи культурні відмінності і дотримуючись принципу толерантності. У науковій літературі виокремлюють два основні концептуальні погляди на мету міжкультурної компетентності. У межах економічних дисциплін міжкультурна компетентність розглядається з точки зору ефективності діяльності, тоді як гуманітарні підходи роблять акцент на ролі самовдосконалення особистості в процесі міжкультурної взаємодії [5; 6].

Б. Хатцер і Г. Лайс [12] розрізняють три основні підходи в дослідженнях міжкультурної компетентності: особистісний, ситуативний та інтерактивний. Згідно з концепцією Д. Діардорфф [10; 11], існують чотири виміри міжкультурної компетентності: рівень мотивації, рівень компетентності дії, рівень рефлексії і рівень конструктивної взаємодії.

Більшість дослідників погоджуються, що формування міжкультурної компетентності відбувається впродовж усього життя і є складовою частиною безперервного розвитку особистості. Так, на думку Е. Фішера [12], міжкультурну компетентність не можна прирівняти до набору інструментів, які можна вивчити у ході короткого тренінгу та в залежності від ситуації ефективно застосовувати. Тут, перш за все, йде мова про відносини і установки, які формуються у процесі засвоєння цінностей.

Отже, на основі проведених досліджень можна зробити висновок, що міжкультурна компетентність майбутніх фахівців аграрної галузі – це здатність індивіда здійснювати міжкультурну комунікацію у стилі співробітництва, ефективність якої визначається рівнем цінностей та низкою особистісних характеристик: відкритістю іноземному досвіду, толерантністю, емпатією, взаємопорозумінням, гнучкістю мислення. Ця здатність ґрунтується на знаннях, уміннях і практиці міжкультурного спілкування.

Володіння міжкультурною компетентністю передбачає достатній рівень гнучкості щодо стратегій функціонування у чужій культурі, креативність у розвитку інтеркультурних відносин, а також наявність спільної стратегії, яка дозволяє майбутньому фахівцю аграрної галузі успішно переносити

перевірені на практиці форми міжкультурної взаємодії на нові ситуації. Особливу роль у формуванні міжкультурної компетентності відіграє аналіз процесів глобалізації і розвиток глобального мислення.

Міжкультурна компетентність майбутнього аграрника сприяє його культурній адаптації, набуттю досвіду взаємодії з представниками інших культур, а також тому, що учасник міжкультурного співробітництва буде продуктивно виконувати професійні завдання, розкриваючи свій творчий потенціал. Погляди на проблеми становлення міжкультурної компетентності студентів, підходи до її вивчення постійно модифікуються, що пов'язано з постійними соціокультурними змінами суспільства.

Перспективним напрямом подальших розвідок може бути розробка педагогічної технології формування полікультурної компетентності майбутніх фахівців аграрної галузі у процесі професійної підготовки.

Список використаної літератури

1. Бондаренко С. В. Культура мобильных телекоммуникаций / С. В. Бондаренко. – Ростов н/Д : ЗАО «Книга», 2007. – 352 с.
2. Городецкая Л. А. Лингвокультурная компетентность личности как культурологическая проблема : автореф. дис. на здобуття наук.ступеня док. культурол. наук : 24.00.01 «Теория и история культуры» / Л. А. Городецкая. – М., 2007. – 42 с.
3. Елизарова Г. В. О природе социокультурной компетенции / Г. В. Елизарова // *Studia Linguistica: Слово, предложение и текст как интерпретирующие системы.* – СПб. : Тригон, 1999. – С. 274-281.
4. Жижина М. В. Медиакультура: Культурно-психологические аспекты / М. В. Жижина. – М. : Вузовская книга, 2009. – 188 с.
5. Новикова Л. А. Развитие межкультурной компетентности студентов педагогического университета на основе использования телекоммуникационных технологий : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08/ Людмила Анатольевна Новикова. – Омск, 2007. – 226 с.
6. Стефаненко Т. Г. Адаптация к новой культурной среде и пути ее оптимизации / Т. Г. Стефаненко // *Введение в практическую социальную психологию : учеб. пособие* / [Под ред. Ю. М. Жукова, Л. А. Петровской, О. В. Соловьевой]. – М. : Смысл, 1996. – С. 167-184.
7. Тен Ю. П. Символ в межкультурной коммуникации: дис. ... док. філософ. наук : 09.00.13 / Юлия Павловна Тен. – Ростов-на-Дону, 2008. – 334 с.
8. Флиер А. Я. Культурная компетентность личности: между проблемами образования и национальной политики / А. Я. Флиер // *Общественные науки и современность.* – 2000. – № 2. – С. 151–165.
9. Эрли К. Культурная компетентность / К. Эрли, Э. Мосаковски // *Harvard Business Review.* – Россия. – 2004. – № 2. – С.15-19.
10. Deardorff D. K. Identification and assessment of intercultural competence as a student outcome of internationalization / Darla K. Deardorff // *Journal of Studies in International Education.* – 2006. – № 10. – P. 241–266.
11. Deardorff D. K. *The Sage Handbook of Intercultural Competence* / Darla K. Deardorff. – California : SAGE Publications Ltd., 2009. – 546 p.
12. Fischer E. *Peoples and Cultures of the World* / Edward Fischer. – Washington : The Teaching Company, 2009. – 148 p.
13. Hatzer B. *Interkulturelle Handlungskompetenz* / B. Hatzer, G. Layes // *Handbuch Interkulturelle Kommunikation und Kooperation* / A. Thomas, E. Kinast, S. Schroll-Marchi. – GmbH : Vandenhoeck & Ruprecht, 2005. – S. 138-148.